

Mariola Tracz

Polskie Towarzystwo Geograficzne

Przedmiot podstawy przedsiębiorczości w opinii uczniów i nauczycieli – studium porównawcze

The subject of the basics of entrepreneurship in the opinions of students and teachers – comparison study

Streszczenie

Celem podjętych rozważań jest przedstawienie postaw uczniów wobec przedmiotu podstawy przedsiębiorczości. W opracowaniu zaprezentowano wyniki analizy strategii w zakresie kształcenia przedsiębiorczości w polskim systemie oświatowym na tle istniejących rozwiązań w innych krajach Unii Europejskiej. Omówiono dotychczasowe badania nad stosunkiem uczniów, nauczycieli i rodziców do tego przedmiotu po jego wprowadzeniu do szkół ponadgimnazjalnych. W drugiej części artykułu opisano wyniki badań przeprowadzonych w losowo wybranych szkołach ponadgimnazjalnych w roku szkolnym 2012/2013 na temat znaczenia przedmiotu podstawy przedsiębiorczości w kształceniu ogólnym oraz jego rangi w szkole w ocenie uczniów i nauczycieli.

Abstract

The aim of this paper is to present the attitude of students towards the subject of the *basics of entrepreneurship*. The study presents the results of the analysis concerning the strategy for shaping entrepreneurship in the Polish education system against existing solutions in other EU countries. The paper also contains a description of hitherto studies on the attitudes of students, teachers and parents on this subject following its introduction into high schools. In the second part of the article, the authors present the results of questionnaire research in selected high schools in Poland in the school year of 2012/2013 on the significance of the subject on foundations of entrepreneurship in the general curriculum and its rank in the school in the opinion of the students and teachers.

Słowa kluczowe: edukacja; nauczyciel; podstawy programowe; podstawy przedsiębiorczości; uczeń
Keywords: curriculum; education; entrepreneurship course; students; teachers

Wstęp

Zachodzące zmiany społeczno-gospodarcze i technologiczne są istotnym wyzwaniem dla edukacji. W wielu raportach, np. OECD, Komitetu Ekspertów do spraw Edukacji Narodowej, wskazywane są braki i niedociągnięcia systemów edukacyjnych, a nawet jest mowa o ich głębokim kryzysie, ponieważ nie odpowiadają one na wyzwania, przed którymi stają obecnie młodzi ludzie. W ostatnich dwóch dekadach obserwujemy wyraźny dynamizm w modernizacji procesu kształcenia i wychowania w naszym kraju. Zmiany te ukierunkowane są na demokratyzację życia szkolnego oraz zwiększenie atrakcyjności szkoły przez budowanie oferty edukacyjnej uwzględniającej w szerszym niż dotąd zakresie autentyczne potrzeby i zainteresowania uczniów. Z tych raportów i opracowań jednoznacznie wynika, że edukacja powinna

wspierać zarówno realizację ogólnoswiatowych wyzwań współczesności, jak i wszechstronny rozwój pojedynczej osoby, w tym wypadku ucznia. Jednym z istotnych zadań systemu edukacji i działań dydaktycznych podejmowanych przez nauczycieli jest przygotowanie młodych ludzi do ustawicznej pracy nad sobą, samokształcenia i uczenia się przez całe życie oraz odpowiedzialności za przyszłość swoją i innych.

W tym kontekście istotne jest pytanie o kanon wykształcenia ogólnego w czasach, kiedy społeczność przemysłowa ustępuje miejsca społeczności informacyjnej, a dostęp do informacji i sposoby jej praktycznego zastosowania nabierają istotnego znaczenia w rozwoju i innowacyjności gospodarki oraz podnoszeniu jakości życia społecznego. Edukacja nie stanowi procesu wyizolowanego, jest ściśle powiązana z procesami politycznymi, gospodarczymi i społecznymi. Przyjęte po 1989 r. rozwiązania w systemie oświaty w Polsce istotnie zmieniły nie tylko system szkolnictwa, lecz także kanon wykształcenia ogólnego. Mocno zostało zaakcentowane m.in.: przygotowanie obywateli do życia w demokracji, gospodarka oparta na zasadach liberalizmu i prawa rynku, pluralizm polityczny i kulturowy, członkostwo w UE, globalny i lokalny kontekst zmian społeczno-gospodarczych. Wyrazem tych zmian w podejściu do kształcenia są opracowane przez MEN podstawy programowe, ramowe plany nauczania oraz wymagania egzaminacyjne. Nie ulega wątpliwości, że dokumenty te określają politykę edukacyjną państwa oraz wyznaczają kierunki działań dydaktycznych, zmierzających do przygotowania młodych ludzi do aktywnego uczestnictwa w szybko zmieniającej się rzeczywistości.

Ramowe plany nauczania, zawierające zestaw przedmiotów i liczbę godzin przeznaczoną na ich realizację w poszczególnych typach szkół, są też informacją dla nauczycieli, uczniów i rodziców, jaką ma rangę dany przedmiot w kształceniu ogólnym. Wprowadzenie nowego przedmiotu podstawy przedsiębiorczości do szkół ponadgimnazjalnych w 2002 r. stanowiło odpowiedź na zachodzące w kraju przemiany społeczno-gospodarcze. Jego celem było pobudzanie przedsiębiorczości wśród społeczeństwa (Dorocki i inni, 2011; Rachwał, 2004, 2008; Rachwał i inni, 2009; Tracz, 2005, 2006; Tracz, Rachwał, 2007; Wach, 2008, 2013; Ziolo, 2005, 2012).

Cel i metody badań

Z punktu widzenia efektywności procesu kształcenia istotne jest podejmowanie refleksji nad jego funkcjonowaniem, m.in. przez poszukiwanie odpowiedzi na pytanie, w jakim stopniu przyjęte rozwiązania systemowe są realizowane w praktyce i spełniają pokładane w nich nadzieje. Niniejsze opracowanie ma na celu zdiagnozowanie rangi przedmiotu podstawy przedsiębiorczości w systemie szkolnym w świetle przyjętych rozwiązań systemowych oraz w ocenie uczniów i nauczycieli. Autorka przeprowadziła badania ankietowe wśród uczniów liceów ogólnokształcących i techników oraz wywiady z nauczycielami tego przedmiotu. Miały one na celu poznanie dwóch zagadnień:

- opinii uczniów i nauczycieli o przedmiocie podstawy przedsiębiorczości, tj. ocenę jego rangi w szkole, przydatności i motywacyjnych aspektów poznawanych treści na lekcjach podstaw przedsiębiorczości,
- faktów dotyczących ważności edukacyjnej treści nauczania z podstaw przedsiębiorczości.

Badania ankietowe przeprowadzono pod koniec roku szkolnego 2012/2013 w losowo wybranych 23 szkołach, w tym 13 liceach ogólnokształcących i 10 technikach. Ogółem badaniem objęto 734 uczniów klas pierwszych szkół ponadgimnazjalnych, gdyż w wyniku wprowadzonych w 2009 r. zmian programowych uczniowie tej klasy realizują obligatoryjne kształcenie z podstaw przedsiębiorczości. Natomiast informacje od nauczycieli o zainteresowaniu uczniów przedmiotem podstawy przedsiębiorczości i jego randze w szkole uzyskano w drodze wywiadu.

Ponadto zebrane dane porównano z wynikami badań nad zainteresowaniem uczniów przedmiotem podstawy przedsiębiorczości przeprowadzonych w latach 2004–2013, celem ustalenia zmian zachodzących w nastawieniu uczniów do przedmiotu. Zastosowanie metody porównawczej pozwoliło ustalić trend w ocenie rangi podstaw przedsiębiorczości w procesie kształcenia w odbiorze społecznym.

Przedsiębiorczości w polskiej szkole na tle funkcjonujących rozwiązań w Unii Europejskiej

Unia Europejska kształceniu w zakresie przedsiębiorczości przypisuje kluczowe znaczenie w rozwoju gospodarczym i podnoszeniu jej konkurencyjności w świecie. Wyrazem tego są m.in. zalecenie Parlamentu Europejskiego z 2006 r. w sprawie kompetencji w procesie uczenia się przez całe życie, gdzie wśród ośmiu wyróżnionych kompetencji znalazła się przedsiębiorczość. Równoległe zwiększanie potencjału obywatelskiego w zakresie przedsiębiorczości realizowane jest dzięki różnym programom, np. Europa 2020, Mobilna młodzież, Programowi na rzecz rozwoju umiejętności i zatrudnienia.

Dane opublikowane w 2012 r. przez agendę Komisji Europejskiej – Europejską Sieć Informacji o Edukacji (EURYDICE) z 31 krajów, w tym wszystkich krajów członkowskich UE, wskazują, że w kształceniu w zakresie przedsiębiorczości w szkołach stosowane są różne strategie. Do najczęściej spotykanych należą:

- treści realizowane w ramach przedmiotów społecznych, ekonomicznych i matematycznych w szkołach podstawowych,
- treści realizowane w ramach przedmiotów społecznych, ekonomicznych i matematycznych w szkołach średnich niższego i wyższego poziomu,
- samodzielny przedmiot w szkołach średnich niższego stopnia (*Nauczanie przedsiębiorczości...*, 2012).

W $\frac{2}{3}$ badanych krajów kształcenie w zakresie przedsiębiorczości jest realizowane w ramach przedmiotów społecznych, ekonomicznych lub matematycznych na różnych poziomach kształcenia. Natomiast tylko w ośmiu krajach wyodrębniono samodzielny przedmiot na poziomie szkoły średniej niższego stopnia, często jako przedmiot uzupełniający. Polska jest jedynym krajem w tej grupie, gdzie przedsiębiorczość jest realizowana jako obowiązkowy przedmiot nauczania w szkole średniej wyższego poziomu – szkole ponadgimnazjalnej.

Przytoczone fakty pokazują, że kształcenie w zakresie przedsiębiorczości jest jednym z priorytetów polskiej polityki edukacyjnej. W latach 1999–2009 treści z przedsiębiorczości były realizowane na poziomie gimnazjum w ramach lekcji wiedzy o społeczeństwie oraz w szkole ponadgimnazjalnej jako oddzielny przedmiot w wymiarze dwóch godzin w trzyletnim cyklu kształcenia. Od 1 września 2009 r., kiedy w szkole ponadgimnazjalnej wprowadzono koncepcję kształcenia profilowanego, ranga tego przedmiotu wzrosła. Uczniowie klas pierwszych szkół ponadgimnazjalnych realizują kształcenie w zakresie przedsiębiorczości w wymiarze dwóch godzin tygodniowo, a więc większym niż przedmioty przyrodnicze: biologia, fizyka, chemia i geografia oraz społeczne: wiedza o społeczeństwie, na których realizację przeznaczono jedną godzinę tygodniowo.

Cele i treści kształcenia z podstaw przedsiębiorczości od 2002 r. podlegały szerokim dyskusjom i ocenom w odniesieniu do zadań szkoły i oczekiwanych efektów kształcenia (Rachwał, 2004, 2008; Rachwał i inni, 2009; Wach, 2008). Zapisy w aktualnej podstawie programowej są wynikiem debat prowadzonych wśród nauczycieli i środowiska akademickiego nad istotą i celowością kształcenia w zakresie przedsiębiorczości w polskiej szkole. W wypracowanej strategii na rzecz rozwoju przedsiębiorczości cele nauczania tego przedmiotu zdefiniowano w trzech obszarach:

- wiedzy (podstaw wiedzy ekonomicznej i funkcjonowania wybranych instytucji oraz rynku),
- umiejętności (społecznych, osobistych, intelektualnych),
- postaw (norm etycznych, otwartości na zmiany, kreatywności, odpowiedzialności).

We współczesnych realiach gospodarczych szczególnego znaczenia nabiera kształcenie przedsiębiorczości w szkołach zawodowych. Do tej grupy młodzieży obecnie adresowanych jest wiele programów wspomagających kształcenie w tym zakresie.

W świetle przyjętej polityki edukacyjnej oraz rozwiązań przedstawionych w dokumentach opracowanych przez MEN należy przyjąć, że przedsiębiorczość to przedmiot przyszłości. Tak też jest odbierany przez wielu ekonomistów, ekspertów edukacji oraz nauczycieli (Szypuła, 2012; Wach, 2013).

Ranga przedmiotu podstawy przedsiębiorczości w polskim systemie szkolnym w świetle dotychczasowych badań

Dla nauczyciela w procesie kształcenia ważne jest poznanie nastawienia uczniów do przedmiotu szkolnego, co ułatwia planowanie działań dydaktycznych ukierunkowanych na rozwój u uczniów zainteresowań poznawanymi treściami. Od momentu wprowadzenia podstaw przedsiębiorczości do szkół obserwujemy zainteresowanie badaczy poznanie stosunku uczniów do tego przedmiotu oraz jego rangi w procesie kształcenia. Na łamach publikacji *Edukacja – Przedsiębiorczość* ukazało się kilka opracowań podejmujących tę problematykę. W kolejnych latach publikowano raporty z badań nad poziomem edukacji ekonomicznej i zainteresowaniem tematyką przedsiębiorczości wśród młodzieży.

Do jednych z pierwszych należą badania Osuchów przeprowadzone w 2004 r. Objęły one uczniów i rodziców w trzech krakowskich liceach ogólnokształcących. Uzyskane dane potwierdziły wysoką akceptację społeczną dla przedmiotu podstawy przedsiębiorczości w szkole, wyrażoną przez uczniów i rodziców (91% badanych) oraz częste deklaracje uczniów dotyczące zainteresowania poznawaną tematyką i jej praktycznym wykorzystaniem w życiu (Osuch, Osuch, 2005).

Wyniki badań przeprowadzonych przez Osucha w tych samych krakowskich szkołach ponadgimnazjalnych w 2011 r. ukazały istotne różnice w ocenie przedmiotu podstawy przedsiębiorczości przez uczniów i rodziców. Badaniem została objęta podobna grupa uczniów i rodziców jak w 2004 r. Odnotowano niższe wyniki dotyczące zasadności wprowadzenia przedmiotu do szkoły ponadgimnazjalnej niż w 2004 r. – szczególnie negatywnie byli nastawieni do tej decyzji uczniowie renomowanego liceum. Deklarowane zainteresowanie poznawanymi treściami z podstaw przedsiębiorczości nie uległo zasadniczym zmianom, ale znacznie mniej uczniów było zadania, że prawdopodobnie wykorzysta tę wiedzę i umiejętności w dalszym życiu niż w 2004 r. (Osuch, 2011). Badania te potwierdziły także zróżnicowane zainteresowanie uczniów treściami nauczania – uwidoczniły się zagadnienia wzbudzające duże zainteresowanie młodzieży. Ze względu na małą próbę badawczą trudno zebrane dane uogólnić na pozostałe licea ogólnokształcące. Jednak są to istotne informacje dla nauczycieli podstaw przedsiębiorczości w tych szkołach, gdyż ukazały istniejący problem w nauczaniu treści z tego zakresu.

Równie istotnych informacji o realizacji edukacji ekonomicznej w szkołach ponadgimnazjalnych dostarczył w 2005 r. raport opracowany przez Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Warszawie. Zebrane dane wydają się być dowodem na to, że przedmiot podstawy przedsiębiorczości ma raczej niską rangę w szkole. Nauczyciele przypisują mu większe znaczenie w procesie kształcenia niż uczniowie oraz dyrektorzy szkół. Jest to zrozumiałe, gdyż

wiąże się z ich zatrudnieniem, ale może również świadczyć o dużym, emocjonalnym zaangażowaniu nauczycieli w nauczanie tego przedmiotu. Zarówno uczniowie, jak i nauczyciele mają świadomość, że dyrektorzy w większym stopniu zwracają uwagę na te przedmioty, które uczniowie wybierają na maturze. Warto odnotować fakt, że w opinii uczniów nauczyciele podstaw przedsiębiorczości stosują na lekcjach różne metody kształcenia (*Raport zbiorowy...*, 2005). Jest to cenna informacja, która powinna zachęcić innych nauczycieli do stosowania aktywizujących metod nauczania na lekcjach podstaw przedsiębiorczości.

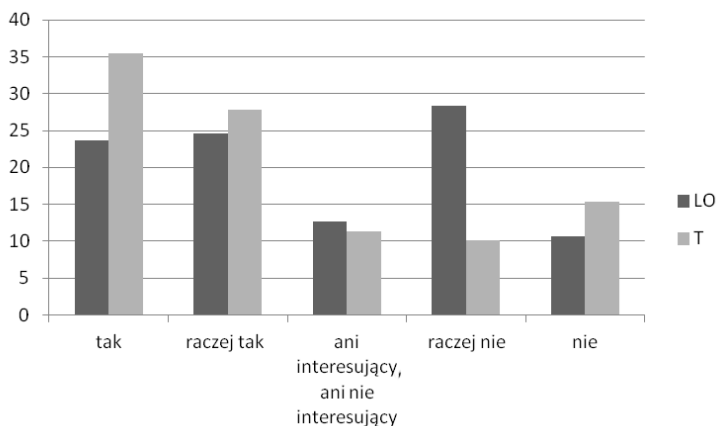
Ciekawe dane zostały zebrane przez Kuklińską i Moranowskiego w wyniku badań ankietowych przeprowadzonych w 232 szkołach ponadgimnazjalnych na przełomie 2010/2011 r. Opublikowany raport z badań ujawnił, że w ocenie nauczycieli zainteresowanie uczniów przedmiotem podstawy przedsiębiorczości jest wyższe niż w ocenie samych uczniów. Tylko 13,1% uczniów uznało, że przedmiot ten jest dla nich „zdecydowanie interesujący”, a 43,4% oceniło go jako „raczej interesujący”. Z kolei 31,2% nauczycieli wskazało na bardzo wysokie zainteresowanie uczniów przedmiotem, a 58,8% uważa je za wysokie. W ocenie 1/2 ankietowanych uczniów wiedza, którą zdobywają na lekcjach podstaw przedsiębiorczości, może się przydać w dalszym życiu bądź karierze zawodowej. Liczba uczniów, którzy zdecydowanie stwierdzili, że wiedza ta będzie im przydatna, jest niższa: ok. 33%. Badania uwidocznily także różnice w ocenie uczniów i nauczycieli w odniesieniu do przydatności wybranych treści nauczania w życiu zawodowym. Nauczyciele częściej wskazywali na następujące zagadnienia: planowanie i podejmowanie działalności gospodarczej, rozwijanie umiejętności związanych z poszukiwaniem pracy. Natomiast uczniowie częściej wymieniali: lokaty bankowe, rolę i funkcjonowanie banków w gospodarce, gospodarcze konsekwencje integracji Polski z UE (Kuklińska, Moranowski, 2009).

Z kolei badania Ziółkowskiej-Weiss (2014) wskazują na zmienność zainteresowań uczniów przedmiotem podstawy przedsiębiorczości. Uczniowie trzecich klas licealnych deklarowali znacznie wyższe zainteresowanie tymi zagadnieniami niż ich koledzy z klas pierwszych. Niewątpliwie wiek, doświadczenie oraz dalsze plany związane z edukacją powodują, że uczniowie klas trzecich znacznie pozytywniej odbierają ten przedmiot. Natomiast młodzież z klas pierwszych, która rozpoczyna edukację w nowej szkole, bardziej ukierunkowuje swoją uwagę na zajęcia związane z wybieranym profilem kształcenia.

Uczniowie i nauczyciele o podstawach przedsiębiorczości – wyniki badań

Ze względu na przyjęty cel badań jednym z istotnych pytań było to dotyczące zainteresowania młodzieży przedmiotem podstawy przedsiębiorczości. Możemy stwierdzić, że blisko połowa uczniów liceów ogólnokształcących (48,8%) i ponad połowa z techników (63,3%) deklaruje zainteresowanie tym przedmiotem (ryc. 1). W obu typach szkół blisko 1/4 badanych deklaruowała brak zainteresowania przedmiotem (LO: 22,7%, T: 25,4%). Warto także zauważyć, że uwidocznily się grupa uczniów, która ma obojętny stosunek do przedmiotu (LO: 13,4%, T: 11,9%). Dane te dają podstawę do stwierdzenia, że zmiany podstawy programowej dokonane w 2009 r. oraz zwiększenie liczby godzin na nauczanie przedmiotu w porównaniu z innymi (np. przyrodniczymi) nie wpłynęły pozytywnie na postawę młodych ludzi wobec podstaw przedsiębiorczości. Wyniki badań potwierdziły zaobserwowaną przez innych badaczy zmianę w postrzeganiu przedmiotu przez uczniów szkół ponadgimnazjalnych. Częściej deklarują oni brak zainteresowania przedmiotem – szczególnie proces ten nasila się w liceach ogólnokształcących.

Ryc. 1. Deklarowane zainteresowanie uczniów klas pierwszych szkół ponadgimnazjalnych przedmiotem podstawy przedsiębiorczości (%)

Objaśnienia: LO – liceum ogólnokształcące, T – technikum.

Źródło: opracowanie własne.

Na podstawie wywiadów przeprowadzonych z nauczycielami przedsiębiorczości w ankietowanych szkołach możemy stwierdzić, że obserwują oni także mniejsze zainteresowanie uczniów liceów ogólnokształcących tematyką poruszaną na lekcjach podstaw przedsiębiorczości niż miało to miejsce w pierwszych latach po wprowadzeniu przedmiotu do szkół. Przyczyn tego stanu upatrują m.in. w zbyt wczesnym profilowaniu klas (25,6%), odbieraniu tego przedmiotu przez uczniów jako mało ważny (31,0%), braku matury z tego przedmiotu (23,5%) oraz w małym zainteresowaniu uczniów szkołą (12,3%).

Interesujące wydają się wypowiedzi uczniów szkół ponadgimnazjalnych o randze podstaw przedsiębiorczości w kształceniu ogólnym. Poproszono uczniów o wypisanie przedmiotów szkolnych, które ich zdaniem są: przedmiotami ważnymi, przedmiotami interesującymi i przedmiotami przydatnymi w życiu codziennym. W tych trzech grupach najczęściej uczniowie szkół ponadgimnazjalnych wpisywali podstawy przedsiębiorczości w grupie przedmiotów przydatnych w życiu codziennym (LO: 21,4%, T: 29,6%). Natomiast niewiele osób umieściło podstawy przedsiębiorczości w grupie przedmiotów ważnych (LO: 2,6%, T: 3,7%). W tej grupie badani najczęściej wymieniali matematykę, język polski, język obcy i przedmioty profilu. Natomiast opinie nauczycieli o randze edukacyjnej przedmiotu różniły się od opinii uczniów. Nauczyciele w rozmowie wskazywali na interesujące treści poruszane na tym przedmiocie, co w ich ocenie powinno wpływać na zainteresowanie młodzieży przedmiotem. Podobnie jak uczniowie byli zgodni co do dużej przydatności treści z podstaw przedsiębiorczości w życiu codziennym i dalszej karierze zawodowej.

Uzyskane opinie młodych ludzi o randze przedmiotu podstawy przedsiębiorczości w szkole potwierdziły jego praktyczny charakter opisany w podstawie programowej. Daje to podstawę do wnioskowania o tym, że jego ranga w ocenie uczniów nie zmieniła się istotnie w odniesieniu do wcześniej prowadzonych badań (*Raport zbiorowy...*, 2005; Kuklińska, Moranowski, 2009). Ankietowani uczniowie zaliczyli podstawy przedsiębiorczości do grupy przedmiotów łatwych – takiego zdania była połowa uczniów z techników (51,1%) i większość licealistów (68,5%) (tab. 1). Również nauczyciele pytani o stopień trudności przedmiotu stwierdzili, że nie sprawia

on większych trudności. Niemniej jednak średnia ocen uzyskiwana z podstaw przedsiębiorczości przez uczniów nie należy do wysokich. Znaczna grupa uczniów uzyskała z przedmiotu na koniec roku szkolnego oceny w przedziale 2,9–3,5 (78% badanych).

Tab. 1. Opinie uczniów o trudności przedmiotu podstawy przedsiębiorczości (%)

Przedmiot	Typ szkoły	
	liceum ogólnokształcące	technikum
bardzo łatwy	32,1	18,0
raczej łatwy	36,4	33,1
ani trudny, ani łatwy	21,1	29,5
raczej trudny	9,8	15,3
bardzo trudny	0,6	4,1

Źródło: opracowano na podstawie badań ankietowych.

Jednym z ważnych celów nauczania przedmiotu podstawy przedsiębiorczości jest przygotowanie młodzieży do aktywnego uczestnictwa w życiu zawodowym oraz rozwijania postaw przedsiębiorczych. Realizowane jest to przez zestaw treści kształcenia, które mają pobudzić zainteresowanie młodzieży poznawaną tematyką oraz zachęcić ją do dalszego poszukiwania i samokształcenia. Zapytano więc uczniów o treści, które uważają za ciekawe, i te, które są w ich ocenie mało interesujące. Również nauczycieli zapytano o treści wzbudzające zainteresowanie uczniów. Wyniki przedstawiono w tab. 2.

Tab. 2. Zainteresowanie treściami nauczania z podstaw przedsiębiorczości w ocenie uczniów i nauczycieli

	Uczniowie	Nauczyciele
	<ul style="list-style-type: none"> • poszukiwanie pracy • pisanie CV • zarządzanie pieniędzmi, giełda • rozliczenia PIT-ów • podatki i ubezpieczenia • reklama • zakładanie i prowadzenie własnej firmy • funkcjonowanie przedsiębiorstwa • rola państwa w funkcjonowaniu gospodarki • komunikacja interpersonalna • współpraca międzynarodowa 	<ul style="list-style-type: none"> • funkcjonowanie przedsiębiorstwa • rola państwa w funkcjonowaniu gospodarki • zarządzanie pieniędzmi, giełda • rozliczenia PIT-ów • sytuacja na rynku pracy • pisanie CV • podatki i ubezpieczenia • komunikacja interpersonalna • reklama • współpraca międzynarodowa

Źródło: opracowano na podstawie badań ankietowych.

Przedstawiony zestaw tematyki wzbudzającej zainteresowanie badanych uczniów nie odbiega istotnie od wyników uzyskanych przez innych naukowców (Osuch, Osuch, 2004; Osuch, 2012; Kuklińska, Moranowski, 2009; Ziółkowska-Wess, 2014). Możemy zatem mówić o akceptacji społecznej w odniesieniu do podejmowanej tematyki z zakresu przedsiębiorczości w procesie nauczania. Natomiast uwidoczniły się wyraźne różnice w ocenie nauczycieli i uczniów w grupie wybranych zagadnień. Uczniowie jako mniej interesujące treści wskazali: funkcjonowanie przedsiębiorstwa i rolę państwa w funkcjonowaniu gospodarki. Natomiast nauczyciele uznali, iż właśnie te tematy są interesujące dla uczniów.

Należy jednak mieć świadomość zmienności nastawienia uczniów do przekazywanych im treści. Należałoby zatem podjąć badania nie tylko nad metodami kształcenia stosowanymi przez nauczycieli na lekcjach, lecz także nad koncepcją podręczników szkolnych do tego przedmiotu, aby uzyskać pełny obraz czynników oddziałujących na rozwój zainteresowań treściami nauczania. Dla wielu nauczycieli podręcznik jest ważnym środkiem dydaktycznym, często ważniejszym niż dla ucznia. To z niego nauczyciele czerpią inspiracje do organizacji procesu nauczania, przykłady, informacje, dane statystyczne.

Dyskusja

Prowadzone badania nad zainteresowaniem uczniów podstawy przedsiębiorczości oraz jego rangą w szkole ponadgimnazjalnej dają podstawy do stwierdzenia, iż maleje społeczna akceptacja dla wprowadzenia podstaw przedsiębiorczości do szkół ponadgimnazjalnych jako samodzielnego przedmiotu nauczania. O ile w pierwszym okresie nastawienie pozytywne do tego rozwiązania było stosunkowo wysokie wśród młodzieży, nauczycieli i rodziców, to obecnie jest ono mniejsze. Wzrasta liczba uczniów deklarujących brak zainteresowania tym przedmiotem. Szczególnie widoczne jest to w liceach ogólnokształcących. Młodzi ludzie z tych szkół, często o sprecyzowanej ścieżce kariery ukierunkowanej na dalsze kształcenie uniwersyteckie, nie wykazują tak dużego zainteresowania przedmiotem, jak ich koledzy w technikach. Dla uczniów ze szkół o profilu zawodowym podejmowana tematyka jest ważnym elementem w przygotowaniu do życia zawodowego. Wielu z nich bezpośrednio po ukończeniu szkoły szuka zatrudnienia, co prawdopodobnie wpływa na ich większe zainteresowanie problematyką podejmowaną na lekcjach podstaw przedsiębiorczości.

Mimo mniejszego deklarowanego zainteresowania młodzieży szkół ponadgimnazjalnych przedmiotem, przypisują oni jednak treściom nauczania z podstaw przedsiębiorczości ważną rolę w życiu codziennym. Uczniowie uznali za przydatne w kształceniu tematy dotyczące m.in.: rynku pracy, zakładania własnej działalności gospodarczej oraz funkcjonowania wybranych instytucji finansowych.

Na rozwój zainteresowań uczniów przedmiotem wpływa wiele czynników. Analiza wyników badań prowadzonych w latach 2004–2014 uwidoczniła, iż w przypadku podstaw przedsiębiorczości są to: treści nauczania, działania dydaktyczne podejmowane przez nauczyciela (metody kształcenia i środki dydaktyczne) oraz indywidualne aspiracje i dalsze plany edukacyjne młodzieży. Nie bez znaczenia pozostaje środowisko uczenia się, a więc dyrektorzy, nauczyciele, rodzice, rówieśnicy i media. Te czynniki są stosunkowo mało rozpoznane w odniesieniu do budzenia zainteresowań uczniów przedmiotem podstawy przedsiębiorczości.

Obecnie w Polsce młodzi ludzie funkcjonują w systemie rynkowym od urodzenia, a dzięki szkole i mediom docierają do nich różne informacje z życia społeczno-gospodarczego, które powinni rozumieć, interpretować i oceniać. W tej sytuacji może bardziej zasadne byłoby wprowadzenie edukacji o przedsiębiorczości na niższym etapie edukacji. Raport Komisji Europejskiej z 2012 r. pokazuje, że większość krajów tę tematykę wprowadza się w szkole podstawowej i szkole średniej niższego szczebla.

Podsumowanie

W świetle zmian programowych wdrożonych w 2009 r. w polskim systemie oświaty rodzi się pytanie, na ile przyjęte rozwiązania kształcenia w zakresie przedsiębiorczości w szkole ogólnokształcącej spełniają swoją funkcję. Nie jest to przedmiot maturalny, nie są nim także zainteresowane uczelnie ekonomiczne przy rekrutacji studentów. Nauczanie tego przedmiotu ukierunkowane jest raczej na rozumienia elementarnych procesów ekonomicznych i gospodar-

czych oraz opanowanie podstawowych umiejętności. Powoduje to, że przedmiot traktowany jest przez wielu uczniów i nauczycieli jako wybitnie praktyczny. Fakty te nie pozostają bez wpływu na opinie uczniów i rodziców o przedmiocie i jego realnej randze w procesie kształcenia, co potwierdziły badania nad zainteresowaniem uczniów.

W obecnej sytuacji, w której szkoła ponadgimnazjalna jest mocno sprofilowana i straciła charakter ogólnokształcący, należy podjąć szeroką debatę nad założeniami w zakresie przedsiębiorczości a ich praktyczną realizacją w szkole. Istotna wydaje się ponowna dyskusja w środowisku akademickim i nauczycielskim nad przyjętą strategią realizacji kształcenia w zakresie przedsiębiorczości. Istnieje wiele opracowań i raportów o podstawie programowej, celach i zadaniach kształcenia z podstaw przedsiębiorczości, ale stosunkowo niewiele miejsca poświęcono ocenom przyjętego rozwiązania systemowego. Na ile istniejący od 2002 r. osobny przedmiot w szkole ponadgimnazjalnym sprzyja realizacji zamierzonych celów pobudzania obywatelskiej przedsiębiorczości oraz odpowiada na potrzeby poznawcze uczniów oraz ogólne cele kształcenia?

Kolejnym zagadnieniem jest strategia realizacji treści z przedsiębiorczości. Czy ma to być nadal osobny przedmiot, czy raczej integracja tej tematyki na różnych przedmiotach szkolnych? Na rolę przedmiotów szkolnych dla kształcenia przedsiębiorczości zwrócił uwagę Ziolo (2011). Wprowadzenie wątków tematycznych z przedsiębiorczości na poszczególnych przedmiotach sprzyja kompleksowemu rozpatrywaniu zjawisk i procesów. Nie jest to łatwe zadanie, bowiem dotychczasowa praktyka z realizacją tematycznych ścieżek edukacyjnych w polskim systemie oświaty zakończyła się niepowodzeniem. Niemniej jednak zmierzenie się z tym problemem wymaga ponownego przemyślenia. W wielu krajach europejskich takie rozwiązanie zastosowano w nauczaniu tematyki o przedsiębiorczości w szkole ogólnokształcącej. Tygodniowego wymiaru zajęć dydaktycznych dla uczniów nie zwiększymy ze względu na efektywność uczenia się. Dlatego należy dobrze zaplanować przedmioty, które istotnie wpływają na wykształcenie ogólne młodych ludzi, aby mogli sprostać wyzwaniom w życiu społecznym i zawodowym związanym z postępowaniem technologicznym.

Rozwiązanie powyższych kwestii wymaga podjęcia szerokiej debaty i badań empirycznych. Niewiele wiemy o ukrytym programie realizowanym przez treści podstawy programowej z przedsiębiorczości. System wartości oraz ich kształtowanie w procesie kształcenia i wychowania ma istotne znaczenie dla rozwoju relacji społecznych, a także przestrzegania zasad etycznych i moralnych przez obywateli w sferze gospodarczej i politycznej. Pojawiają się sygnały o pewnych niekorzystnych zjawiskach w tym zakresie. Edukacja powinna je diagnozować i podejmować działania służące ich eliminacji.

Literatura References

- Dorocki, S., Kilar, W., Rachwał, T. (2009). Założenia i cele projektu: Krok w przedsiębiorczość dla nauczycieli szkół ponadgimnazjalnych. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 7, 308-310.
- Kuklińska, K., Moranowski, P. (2009). *Przedmiot podstawy przedsiębiorczości oczami nauczycieli i uczniów szkół ponadgimnazjalnych. Raport z badań*. Pozyskane z: www.file/C:/Users/nicon/Downloads/Raport%20badan.pdf
- Nauczanie podstaw przedsiębiorczości w szkole: programy, strategie. Raport Komisji Europejskiej*. EU-RYDICE, Komisja Europejska, kwiecień 2012. Pozyskano z: www.eurydice.org.pl

- Osuch, E., Osuch, W. (2005). Przedmiot podstawy przedsiębiorczości w opinii uczniów i rodziców. *Przedsiębiorczość - Edukacja*, 1, 195-202.
- Osuch, W. (2012). Podstawy przedsiębiorczości w opinii uczniów krakowskich szkół – szansa i oczekiwania. *Przedsiębiorczość - Edukacja*, 8, 37-46.
- Rachwał, T., Kilar, W., Kudelko, J., Tracz, M., Wach, K. (2008). Projekt podstawy programowej podstaw przedsiębiorczości w zakresie rozszerzonym dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum. *Przedsiębiorczość - Edukacja*, 4, 312-324.
- Rachwał, T. (2009). Ocena projektu zmian podstawy programowej podstaw przedsiębiorczości (przedstawiona przez MEN w 2008 r. w ramach reformy systemu oświaty). *Przedsiębiorczość - Edukacja*, 5, 349-372.
- Raport zbiorowy z badań środowisk szkolnych w zakresie realizacji edukacji ekonomicznych w polskich szkołach ponadgimnazjalnych. Praca zbiorowa.* (2005). Warszawa: CODN.
- Szypuła, J. (2010). Wiedza dziś – sukces jutro. Przedsiębiorczość w strategii rozwoju edukacji w Polsce. *Przedsiębiorczość - Edukacja*, 8, 64-70.
- Tracz, M. (2005). O niektórych kryteriach doboru treści nauczania do podstawy programowej i programu nauczania z podstaw przedsiębiorczość. *Przedsiębiorczość - Edukacja*, 1, 207-211.
- Tracz, M. (2006). Rola i znaczenie „podstaw przedsiębiorczości” w kształceniu ogólnym. *Przedsiębiorczość - Edukacja*, 2, 222-225.
- Tracz, M., Rachwał, T. (2007). Przedmiot podstawy przedsiębiorczości – założenia realizacji a przygotowanie nauczycieli, *Przedsiębiorczość - Edukacja*, 3, 286-296.
- Wach, K. (2008). Entrepreneurship Education in Poland. *ERENET Profile*, 3(11), 36-44.
- Wach, K. (2013). Edukacja na rzecz przedsiębiorczości wobec współczesnych wyzwań cywilizacyjno-gospodarczych. *Przedsiębiorczość - Edukacja*, 9, 246-256.
- Zioła, Z. (2005). Światowe uwarunkowania rozwoju przedsiębiorczości. *Przedsiębiorczość - Edukacja*, 1, 9-16.
- Zioła, Z. (2012). Miejsce przedsiębiorczości w edukacji. *Przedsiębiorczość - Edukacja*, 8, 10-23.
- Ziółkowska-Weiss, K. (2014). Problematyka podstaw przedsiębiorczości w opinii uczniów szkoły ponadgimnazjalnej. Przydatność w życiu czy konieczność. *Przedsiębiorczość - Edukacja*, 10, 366-376.

Mariola Tracz, dr, geograf, dydaktyk geografii, członkini Polskiego Towarzystwa Geograficznego. Zainteresowania naukowe autorki skupiają się wokół dydaktyki geografii (programy nauczania, edukacja geograficzna a rozwój kompetencji, kształcenie nauczycieli geografii i podstaw przedsiębiorczości, historia geografii i jej dydaktyki), geografii społeczno-gospodarczej (polityka edukacyjna państwa, edukacja a rozwój gospodarczy).

Mariola Tracz, PhD., geographer, geography educator, member of the Polish Geographical Society, interested in: geography education (curriculum development, geography education and competency development, geography and entrepreneurship teacher training, history of geography and their didactics) socio-economic geography (educational policy, education and economic development).

Adres/Address: Polskie Towarzystwo Geograficzne, Oddział w Krakowie
ul. Podchorążych 2
30-084 Kraków, Polska
e-mail: mtracz-62@o2.pl